

Fordeling og mobilitet av selvstendig næringsdrivende i Norge

Lasse Sigbjørn Stambøl

Klart flere menn enn kvinner er selvstendig næringsdrivende, og gjennomsnittsalderen er klart høyere og utdanningsnivået klart lavere enn i sysselsettingen for øvrig. De utgjør en større andel av sysselsettingen i mellomstore og perifere regioner, enn i sentrale områder. Den største rekrutteringen stammer fra lønnstakere og personer utenfor arbeidsstyrken. Kvinner har noe større tilbøyelighet til både å gå inn i og ut av selvstendig næringsvirksomhet enn menn. Tilbøyeligheten til å starte som selvstendig næringsdrivende er større i regioner der øvrige sysselsettingsmuligheter er relativt svakere, men også at avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet er mer omfattende i slike regioner. Sammenhengene synes å være klart sterkere i oppgangsperioden på slutten av 1990-tallet enn i årene 2002-2003 med svakere økonomisk utvikling, og er klart sterkere for menn enn for kvinner.

Innledning

Selvstendig næringsdrivende utgjør om lag åtte prosent av sysselsatte personer i Norge. Til tross for en klar nedgang av selvstendig næringsdrivende i primærnæringene, har det totale antallet selvstendig næringsdrivende i Norge variert lite fra år til år. Det har altså vært en økning i antall selvstendige utenom primærnæringene.

I denne artikkelen forsøker vi å gi svar på følgende spørsmål:

1. Hvordan er fordelingen av selvstendig næringsvirksomhet i Norge med hensyn til persongrupper og regioner?
2. Hvordan er omfanget av rekrutteringen til og avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet i de regionale arbeidsmarkedene?
3. Hvilken bakgrunn har de som rekrutteres til selvstendig næringsvirksomhet og hvilken status på arbeidsmarkedet får de som forlater sin selvstendige næringsvirksomhet?
4. Hvordan er sammenhengen mellom rekrutteringen til og avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet og en del sentrale økonomiske kjennetegn ved regionene?

Dataene i analysen er hovedsakelig basert på Statistisk sentralbyrås registerbaserte sysselsettingsstatistikk. Dataene er konsentrert om årene 1997 og 1998, som representerer to år med sterk økning i sysselsettingen, og 2002 og 2003, som representerer en periode med stagnasjon og svak nedgang i sysselsettingen. Vi har i utgangspunktet tatt med data som omfatter samtlige innbyggere i landet i alderen 16-74 år, hvorav selvstendig næringsdrivende er definert som sysselsatte med selvstendig virksomhet som sitt viktigste arbeidsfor-

hold. For selvstendige med flere enn ett arbeidsforhold, vil arbeidstiden knyttet til den selvstendige virksomheten overstige arbeidstiden i andre arbeidsforhold.

For å analysere bakgrunnen til de som rekrutteres til selvstendig næringsvirksomhet, samt hva de som går ut av selvstendig næringsvirksomhet går til, har det vært nødvendig å definere hvilken status befolkningen i yrkesaktiv alder har på arbeidsmarkedet.

Rekrutteringen til selvstendig næringsvirksomhet er målt i form av overgangsrater fra en annen statusgruppe på arbeidsmarkedet det ene året og over i selvstendig næringsvirksomhet det påfølgende året. I denne analysen ser vi på overgangene fra 1997 til 1998 og fra 2002 til 2003. Overgangsratene er målt i forhold til beholdningen av selvstendig næringsdrivende i henholdsvis 1998 og 2003. I tillegg til en rekke individkjennetegn som kjønn, alder, utdanning og statsborgerskap, er det benyttet følgende statusgrupper på arbeidsmarkedet som bakgrunn for rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet: Sysselsatte lønnstakere, selvstendig næringsdrivende som skifter næring (økonomien deles inn i 12 næringsgrupper), personer under utdanning, arbeidsledige, øvrige personer utenfor arbeidsstyrken, personer som flytter mellom regioner i Norge og til slutt personer som har innvandret. Rekrutteringsratene til selvstendig næringsvirksomhet omfatter dermed til dels personer som var selvstendig næringsdrivende også i 1997 og 2002, men som altså har skiftet til en annen næring eller som har flyttet.

På tilsvarende måte har vi målt avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet fra 1997 til 1998 og fra 2002 til 2003 ved å ta utgangspunkt i selvstendig næringsdrivende i det første året og deretter målt avgangen som en overgangsrater i forhold til beholdningen av selvstendig næringsdrivende i de første årene i hver periode. Med hensyn til å analysere hva de som går ut av selvstendig næringsvirksomhet går til, har vi benyttet tilsvarende

statusgrupper på arbeidsmarkedet som beskrevet under rekrutteringen over. Men på samme måte som innvandrere gikk inn som del av rekrutteringen til selvstendig næringsvirksomhet, utgjør selvstendige som utvandrer eller dør en del av avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet.

Som regional grunninndeling benyttes SSBs økonomiske regioner, som her består av 90 regioner, hovedsakelig definert ut fra pendlingsdata (Se Hustoft mfl. (1999)). Disse regionene blir benyttet til å analysere sammenhengen mellom overgang til og fra selvstendig næringsvirksomhet og en del kjennetegn ved regionene. I de mer beskrivende analysene er disse regionene videre aggregert etter en sentrum-periferi inndeling i til sammen 7 regionstyper, der hovedstadsregionen Oslo/Akershus utgjør den mest sentrale, etterfulgt av andre regionale metropoler, regionale sentre med universitet, andre regionale sentre, mellomstore regionale sentre, små arbeidsområder og den mest perifere regionstypen, mikroarbeidsområdene (se bl.a. Persson (ed.) (2004) og Stambøl (2005)). For ytterligere beskrivelser av variabeldefinisjoner og metoder vises til Stambøl (2007).

I første del av analysen, som gir en beskrivelse av omfang, fordeling og mobilitet inn og ut av selvstendig næringsvirksomhet (jfr. spørsmålene 1-3), opererer vi med to hovedgrupper. Den ene består av alle selvstendig næringsdrivende inklusive primærnæringene, mens den andre gruppen er eksklusive selvstendige i primærnæringene.

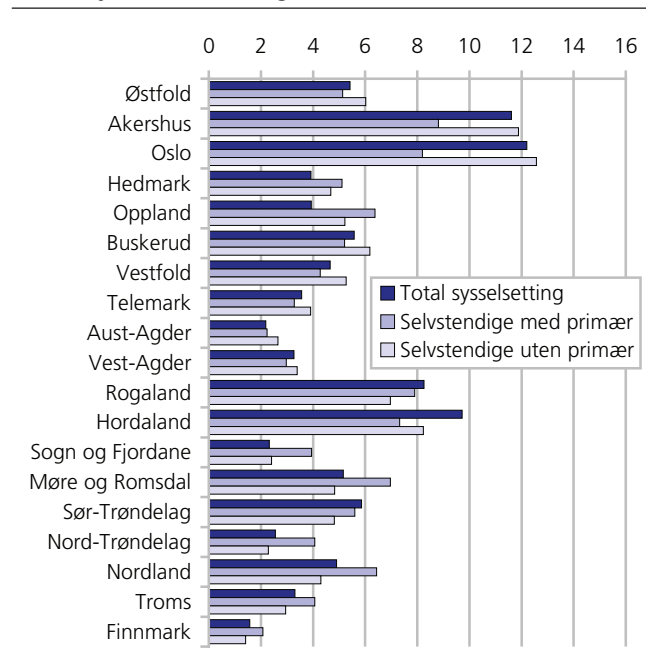
I den siste delen av analysen (jfr. spørsmål 4), har vi kun sett på overganger til og fra den del av selvstendig næringsvirksomhet som ikke omfatter primærnæringene. I og med at denne analysen måler tilbøyeligheten til rekruttering og avgang i selvstendig næringsvirksomhet ut fra forskjellige kjennetegn ved regionene, vil en inkludering av primærnæringene gjøre analysen mindre sammenliknbar, fordi rekruttering og avgang i primærnæringene stort sett foregår i mindre og mer perifere regioner og ikke i de mer sentrale og urbane arbeidsmarkedsregionene.

Hvordan er omfang og fordeling av selvstendig næringsvirksomhet i Norge?

Både for omfang og fordeling av selvstendig næringsvirksomhet er det av stor betydning om vi tar med primærnæringene eller ikke. Tall på nasjonalt nivå viser at ut fra våre definisjoner utgjorde alle selvstendig næringsdrivende om lag 8 prosent av den samlede registrerte sysselsettingen i 1997. Menn utgjør en klart større andel av de selvstendig næringsdrivende enn kvinner. Inkludert primærnæringene utgjorde menn nesten 3/4 av alle selvstendig næringsdrivende i 1997.

Gjennomsnittsalderen blant selvstendig næringsdrivende er klart høyere enn for lønnsstakere. Mens snaut 18 prosent av de selvstendig næringsdrivende utenom primærnæringene var å finne i aldersgruppen 16-34 år i 1997, var om lag 37 prosent av samtlige sysselsatte

Figur 1 Fordeling av total sysselsetting og selvstendig næringsvirksomhet med og uten primærnæringene i 1997 etter bostedfylke. Prosent. Norge = 100

i landet å finne i denne gruppen. Andelen selvstendig næringsdrivende i den eldste aldersgruppen 55-74 år var drøyt 23 prosent mot om lag 13 prosent i sysselsettingen totalt. Tar vi med primærnæringene øker andelen av de selvstendig næringsdrivende i den eldste aldersgruppen ytterligere.

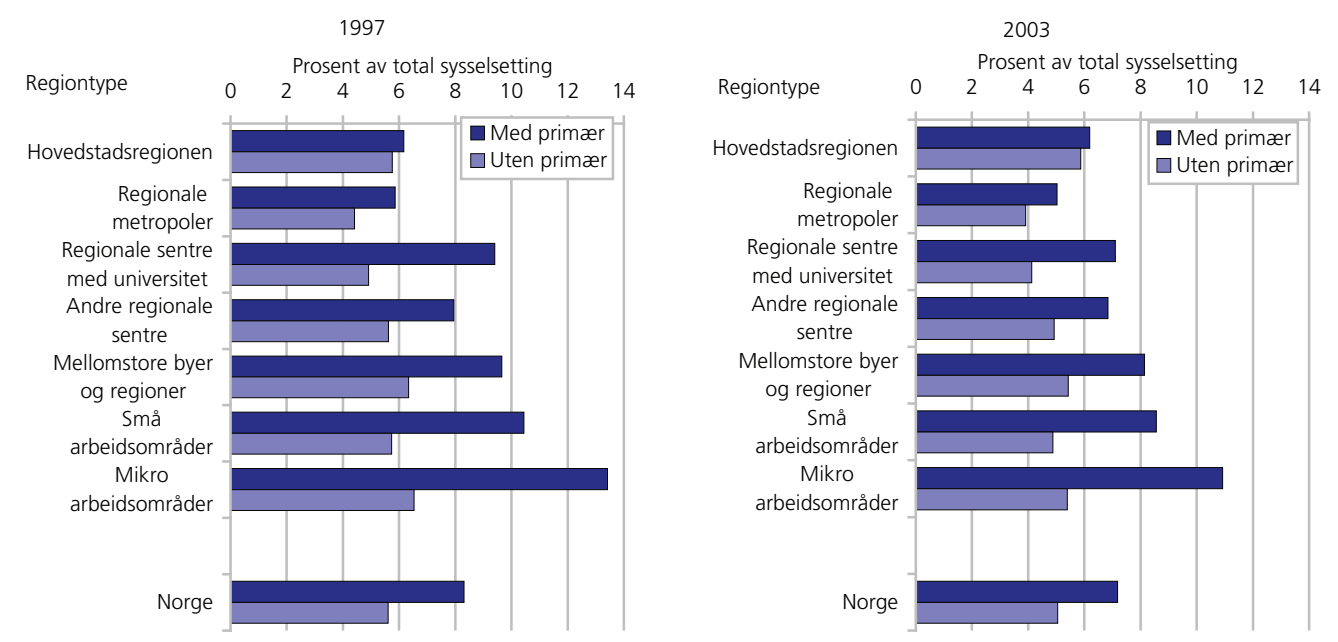
Tilsvarende fordelinger på utdanning viser at nesten 21 prosent av de selvstendig næringsdrivende var registrert med kun grunnskoleutdanning i 1997, mot snaut 14 prosent i sysselsettingen totalt. Andelen med høyere utdanning blant de selvstendig næringsdrivende var litt over 21 prosent, mot om lag 27 prosent i sysselsettingen totalt. Tar vi med primærnæringene øker disse forskjellene ytterligere.

Går vi frem til 2003 er andelen menn og kvinner blant selvstendig næringsdrivende nær uendret. Gjennomsnittsalderen blant selvstendig næringsdrivende har økt noe mer enn for sysselsettingen totalt, mens vridningen fra lavere mot høyere utdanning har vært noe sterkere blant selvstendig næringsdrivende enn i sysselsettingen for øvrig.

Ikke-norske statsborgere utgjorde noe større andel av de selvstendig næringsdrivende i 1997 (ca 4 prosent) enn deres tilsvarende andel av sysselsettingen totalt. Frem til 2003 økte ikke-norske statsborgere sin andel med om lag ett prosentpoeng av både sysselsettingen totalt og av den selvstendig næringsvirksomheten.

Figur 1 viser fylkesvise andeler av selvstendig næringsvirksomhet i 1997, både med og uten primærnæringene. For sammenlikning har vi tatt med den regionale fordelingen av samtlige sysselsatte i Norge. Den regionale fordelingen av selvstendig næringsvirksomhet

Figur 2. **Selvstendig næringsdrivende med og uten primærnæringene som andel av total sysselsetting i 1997 og 2003. Etter regiontype. Prosent**

inkludert primærnæringene er klart mer desentralisert enn tilsvarende fordeling av den totale sysselsettingen. Akershus, Oslo, Hordaland og Rogaland er likevel fylkene med størst andel av de selvstendig næringsdrivende, men andelen er klart mindre enn for sysselsettingen totalt. Fylker som har klart større andel av de selvstendig næringsdrivende enn av den totale sysselsettingen er først og fremst de fire nordligste fylkene Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark, vestlandsfylkene Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, samt de to indre østlandsfylkene Hedmark og Oppland.

Holdes primærnæringene utenfor blir de fylkesvise andelen markert annerledes. Oslo og Akershus blir nå de klart mest dominerende fylkene, og begge viser en litt større andel av landets selvstendig næringsdrivende enn av sysselsettingen totalt. Det er en viss sentraliserende tendens i lokaliseringen av selvstendig næringsvirksomhet utenom primærnæringene, med en overvekt i landets sørlige og sørøstlige fylker. Undersøkelser for perioden 2002-2003 viser at denne tendensen forsterkes.

Hvor stor betydning har selvstendig næringsvirksomhet i regionene?

Det er store regionale forskjeller i hvor stor andel selvstendig næringsvirksomhet utgjør av den totale sysselsettingen (se figur 2). Tar vi med primærnæringene er innslaget av selvstendig næringsvirksomhet klart størst i de mest perifere regionene, men andelen sank fra et nivå på 13-14 prosent i 1997 til under 11 prosent i 2003. Lavest andel av sysselsettingen utgjør selvstendig næringsdrivende i de regionale metropolene, som består av Bergens-, Trondheims- og Stavangerregionen. Utelates primærnæringene fra den selvstendige virksomheten, blir det klart mindre forskjeller mellom regiontypene. Men også her var det den mest perifere

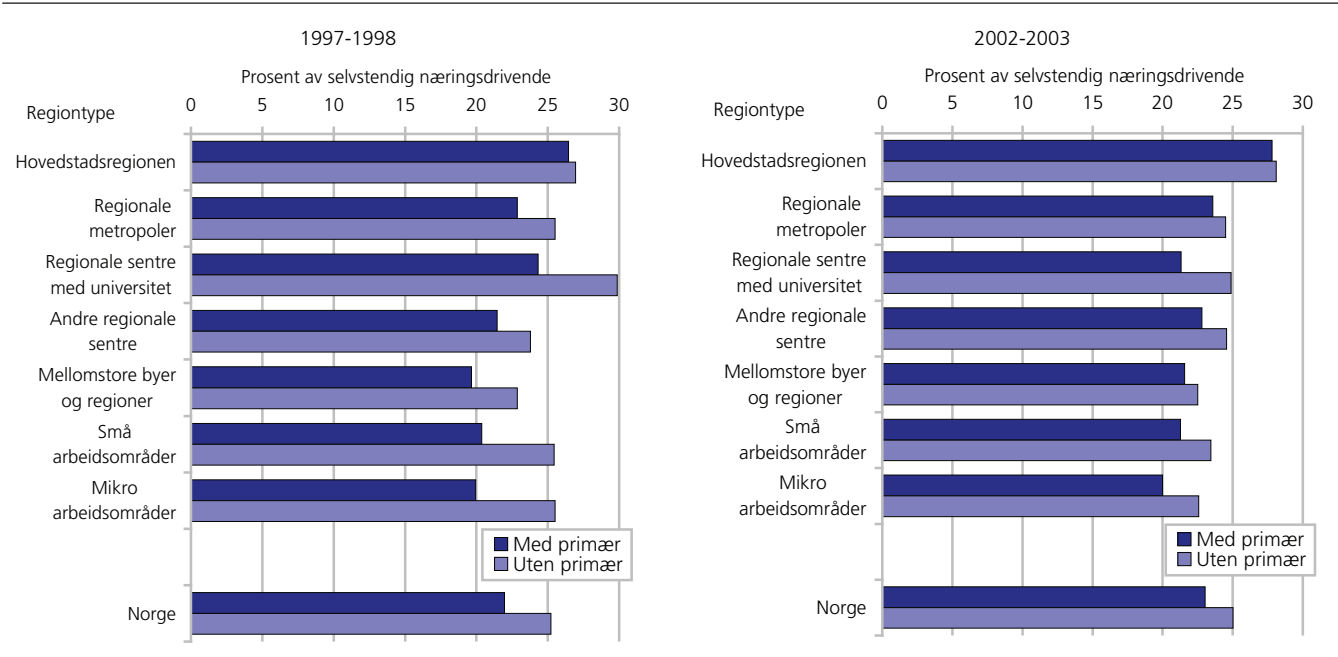
regiontypen som viste det største innslaget av selvstendig virksomhet i 1997, mens hovedstadsregionen viser størst innslag av selvstendig næringsvirksomhet utenom primærnæringene i 2003. Dette gjenspeiler en viss sentraliserende vridning i lokaliseringen av selvstendig næringsvirksomhet. Mens andelen selvstendig næringsdrivende blant de sysselsatte holdt seg omtrent uendret i hovedstadsregionen fra 1997 til 2003, ble denne andelen redusert i samtlige andre regioner, uavhengig av om vi tar med primærnæringene eller ikke.

Nærmere undersøkelser i Stambøl (2007) viser at det er blant personer med lav utdanning at innslaget av selvstendig næringsvirksomhet i sysselsettingen er størst. Dette er gjennomgående i samtlige regioner og uavhengig av om vi tar med primærnæringene eller ikke. For øvrig er det hovedstadsregionen som viser høyest innslag av selvstendig næringsvirksomhet blant høyt utdannede sysselsatte. Etter nasjonalitet er det statsborgere fra øvrig vestlige og øvrig nordiske land som viser størst innslag av selvstendig næringsvirksomhet. Statsborgere fra ikke-vestlige land skiller seg ut, ved at innslaget av selvstendig næringsvirksomhet er klart høyest i de mer sentrale regiontypene, og da spesielt i hovedstadsregionen, der innslaget av selvstendig virksomhet i varehandel, restaurantdrift, rengjøring og personlig tjenesteyting er betydelig. Mer generelt er det innenfor primærnæringene, bygg og anlegg og rengjøring og personlig tjenesteyting vi finner det største innslaget av selvstendig næringsvirksomhet.

Rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet

Som gjennomsnitt for hele landet var det en rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet på om lag ¼ av beholdningen av selvstendig næringsdrivende utenom primærnæringene, og noe lavere når vi tar med

Figur 3. Rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet med og uten primærnæringene 1997-1998 og 2002-2003 etter regiontyper. Prosent av selvstendig næringsdrivende i 1998 og 2003

primærnæringene. Dette var tilfelle både i perioden på 1990-tallet og i perioden 2002-2003, se figur 3. Hovedtendensen er at rekrutteringen er noe større i de mest sentrale regiontypene, og avtar en del etter hvert som man beveger seg nedover til de mer perifere regiontypene. Dette kommer imidlertid klart frem i den siste undersøkelsesperioden fra 2002-2003. Stambøl (2007) viser at Oslo og Finnmark har den største rekrutteringen til selvstendig næringsvirksomhet, mens Oppland er fylket med lavest rekruttering.

Nærmere undersøkelser viser at kvinner har større rekrutteringsrater til selvstendig virksomhet enn menn i samtlige regiontyper, og at forskjellene har en tendens til å øke når vi går fra perioden på 1990-tallet og frem til årene 2002-2003. Likedan viser den yngste aldersgruppen klart større rekruttering enn middelaldrende og eldre, mens høyt utdannede personer viser høyere rekrutteringsrater enn personer med lav og middels utdanning. De klart høyeste tilgangsratene til selvstendig næringsvirksomhet er imidlertid observert hos personer med ikke-vestlig statsborgerskap. Etter næring er de høyeste tilgangsratene observert i finansnæringen og hotell- og restaurantvirksomhet, mens transport, bygg og anlegg og primærnæringene viser lavest rekrutteringsrater, se Stambøl (2007).

Hvilken bakgrunn har personer som rekrutteres til selvstendig næringsvirksomhet?

På landsbasis kom om lag en fjerdedel av de nyrekrutterte til selvstendig næringsvirksomhet fra gruppen lønnstakere i årene 1997-1998 (figur 4). Videre kom om lag 15 prosent fra selvstendig virksomhet i en annen næring, om lag 3-4 prosent direkte fra utdanning, ca 5-6 prosent fra arbeidsledighet og om lag 5-6 prosent gjennom innenlands flytting, mens innvandring sto for

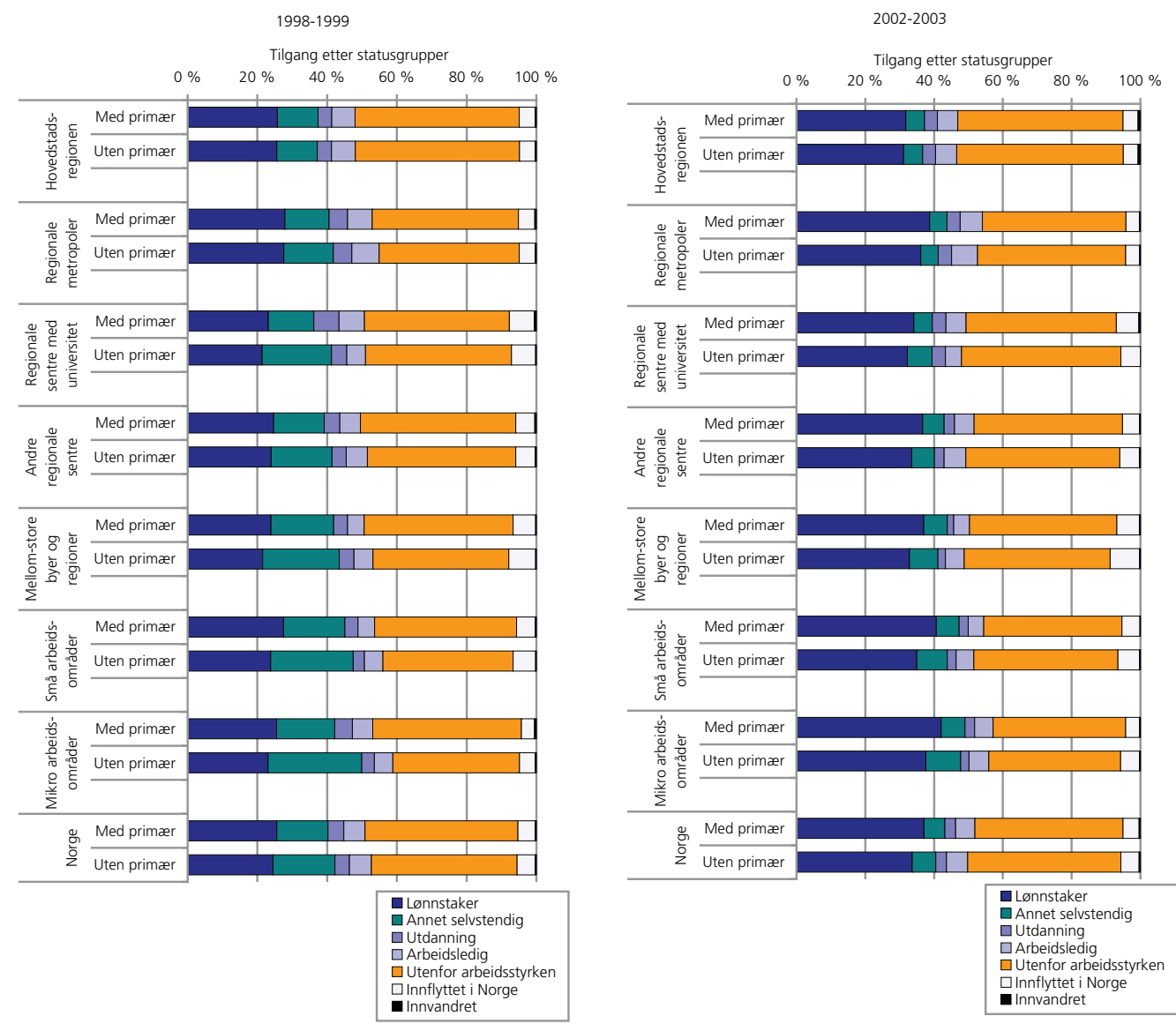
en svært liten andel. En meget stor andel av rekrutteringen til selvstendig næringsvirksomhet kom imidlertid fra personer som tidligere var utenfor arbeidsstyrken. I perioden 2002-2003 økte andelen som ble rekruttert fra lønnstakere til godt over 30 prosent, mens andelen som stammet fra annen selvstendig næringsvirksomhet gikk klart ned.

Målt etter regiontyper var det en tendens til noe større rekruttering fra lønnstakere i de mer perifere regiontypene, spesielt i den siste perioden. Den samme tendensen gjelder rekrutteringen fra annen selvstendig næringsvirksomhet, der bl.a. rekruttering fra primærnæringene inngår som en viktig andel. Den store rekrutteringen fra personer utenfor arbeidsstyrken er noe større i de mer sentrale regiontypene og lavest i de mest perifere arbeidsområdene.

Av fylkene var det Rogaland og Hordaland, og i den siste perioden spesielt Sogn og Fjordane som viste størst rekruttering fra lønnstakere. Sogn og Fjordane, Oppland og Nord-Trøndelag viste størst andel rekruttering fra annen selvstendig næringsvirksomhet. Den betydelige andelen som rekrutteres fra personer utenfor arbeidsstyrken var størst i Vestfold, Aust-Agder og Akershus, mens Oslo, Akershus og Vestfold er fylkene med størst rekruttering gjennom innenlandsk flytting.

Kvinner viser gjennomgående større rekruttering fra lønnstakere enn menn. Det samme gjelder fra utdanning og fra gruppen utenfor arbeidsstyrken, mens menn i større grad rekrutteres fra annen selvstendig næringsvirksomhet, fra arbeidsledighet og gjennom flytting. Med hensyn til nasjonalitet er den største rekrutteringen fra lønnstakere og andre selvstendige å finne blant norske statsborgere. Rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet direkte fra utdanning, fra

Figur 4. Rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet med og uten primærnæringene 1997-1998 og 2002-2003 etter statusgrupper og regiontyper. Prosent av total tilgang i 1998 og 2003

arbeidsledighet og fra utenfor arbeidsstyrken er størst hos ikke-vestlige statsborgere, mens betydningen av innenlandsk flytting er større blant ikke-norske statsborgere enn blant nordmenn. Se Stambøl (2007) for en nærmere dokumentasjon.

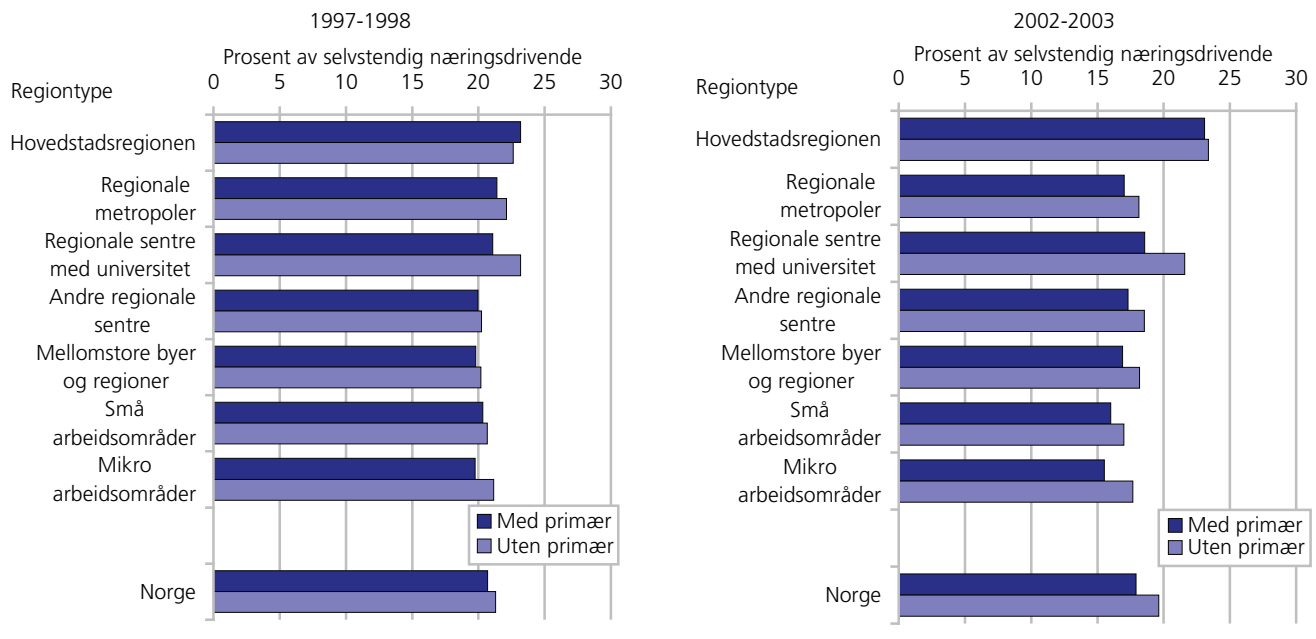
Avgang fra selvstendig næringsvirksomhet

Avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet er analysert på tilsvarende måte som for rekrutteringen over. For landet som helhet var det en avgang fra selvstendig næringsvirksomhet på noe over 20 prosent av beholdningen utenom primærnæringene i perioden på 1990-tallet, og noe lavere når vi tar med primærnæringene. Hovedtendensen er at også avgangen er noe større i de mest sentrale regiontypene og avtar en del etter hvert som man beveger seg ned til de mer perifere regiontypene. Denne regionale forskjellen er mest tydelig i den siste av undersøkelsesperiodene, se figur 5. Målt etter fylke var det Oslo og Finnmark som viste den

største avgangen ut av selvstendig næringsvirksomhet, mens Hedmark hadde lavest avgangsrater.

Nærmere undersøkelser i Stambøl (2007) viser at kvinner gjennomgående har noe større avgangsrater enn menn, og forskjellene øker når vi går fra perioden 1997-1998 og frem til 2002-2003, noe som har sammenheng med at kvinner reduserte sine avgangsrater noe mindre enn menn. Likedan viser den yngste aldersgruppen klart større mobilitet fra selvstendig næringsvirksomhet enn middelaldrende og eldre. Høyt utdannede personer viser større avgangsrater enn personer med lav og middels utdanning, men tendensen til noe høyere avgangsrater i de mer sentrale regiontypene er mer synlige hos personer med lav og middels utdanning enn hos høyt utdannede. De klart høyeste avgangsraterne fra selvstendig næringsvirksomhet er imidlertid observert hos personer med ikke-vestlig statsborgerskap. Dette kan bl.a. indikere en noe lavere suksess som selvstendig næringsdrivende sammenliknet med andre

Figur 5. Avgang fra selvstendig næringsvirksomhet med og uten primærnæringene fra 1997-1998 og 2002-2003 etter regiontyper. Prosent av selvstendig næringsdrivende i 1997 og 2002

grupper av selvstendige. Målt etter næring er de største avgangsratene observert i finansnæringen, hotell- og restaurantnæringen og i varehandel.

Hvilken arbeidsmarkedsstatus får personer som går ut av selvstendig næringsvirksomhet?

På landsbasis gikk om lag 40 prosent av de som gikk ut av selvstendig næringsvirksomhet over til status som lønnstakere i 1997-1998, jfr. figur 6. Når vi holder primærnæringene utenfor så øker andelen ytterligere. Videre gikk om lag 15 prosent over i annen selvstendig virksomhet og noe lavere når vi ikke tar med primærnæringene. Om lag 2 prosent går over i utdanning, mens snaut 2 prosent går over i arbeidsledighet. Den nest største andelen av de som går ut av selvstendig næringsvirksomhet går imidlertid ut av arbeidsstyrken, og utgjorde nesten 30 prosent. Avgang gjennom innenlandsk flytting var noe mer moderat, og berørte 6-7 prosent, mens avgang på grunn av utvandring eller død omfattet drøyt 4 prosent av de som forlot selvstendig næringsvirksomhet. I perioden 2002-2003 reduseres andelen som går over til annen selvstendig næringsvirksomhet, mens overgangen til utdanning, arbeidsledighet, ut av arbeidsstyrken, utflytting, utvandring og død øker noe.

Målt etter regiontyper var det en tendens til noe større avgang til lønnstakere i de regionale metropoler og i andre regionale sentre. Avgangen til annen selvstendig næringsvirksomhet var noe større i de mer perifere regiontypene. Den store avgangen til gruppen utenfor arbeidsstyrken var relativt mindre i de mer sentrale regionene i 1997-1998, men med størst andel avgang i hovedstadsregionen i årene 2002-2003, da arbeidsmarkedet var mindre stramt.

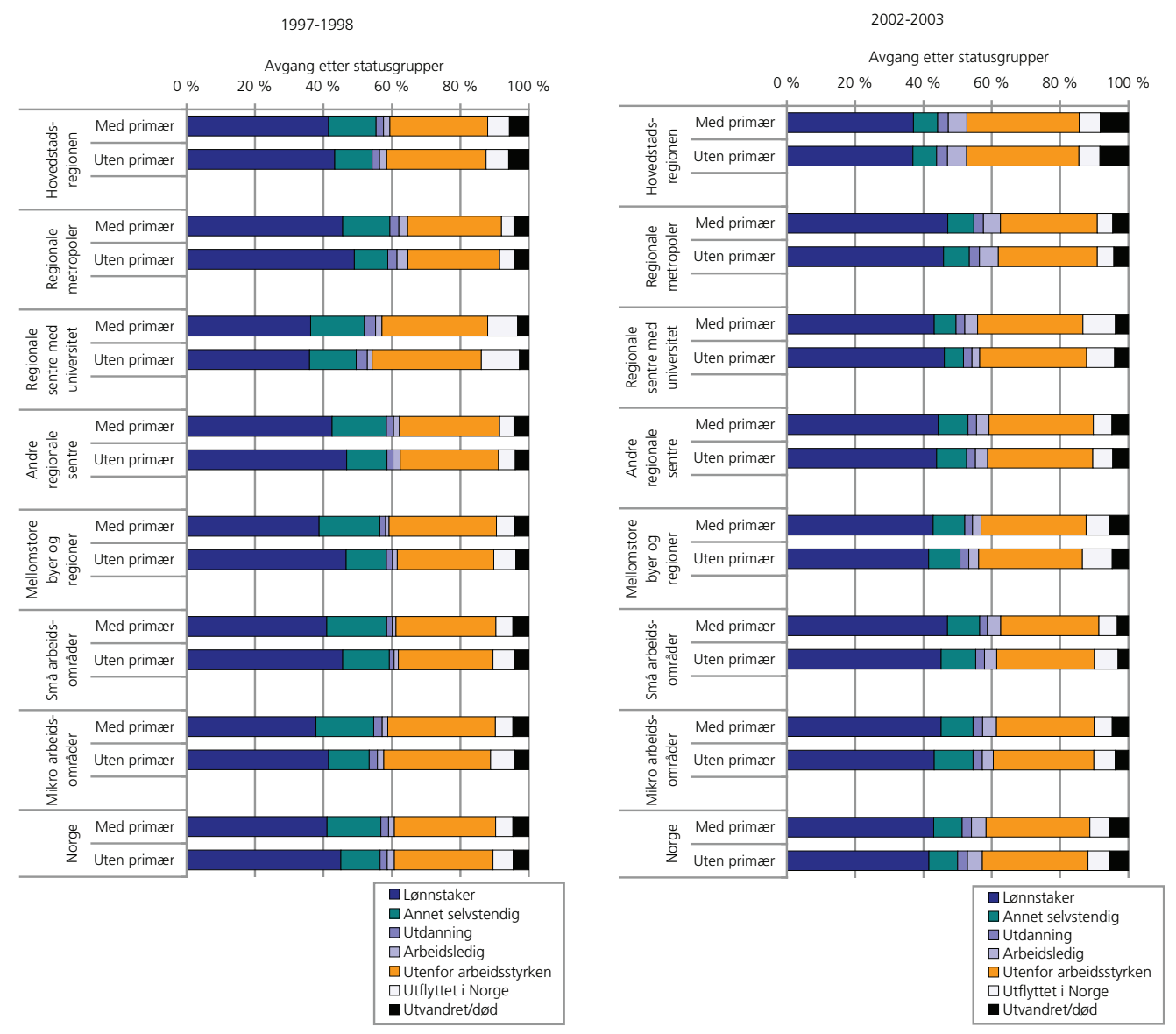
Av fylkene viser Rogaland, Sogn og Fjordane, Hordaland og Nord-Trøndelag den største overgangen til lønnstakere, mens Oppland og Oslo har lavest avgang. Tilsvarende er det fylkene Oppland, Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag og Telemark som viser størst avgang til annen selvstendig næringsvirksomhet. Overgang fra selvstendig næringsvirksomhet og ut av arbeidsstyrken er størst i Hedmark, Oppland og Vestfold. Avgangen på grunn av innenlandsk flytting er størst i Oslo, Akershus og Finnmark, mens avgang på grunn av utvandring og død er klart størst i Oslo.

I alle regioner viser kvinner større andel overgang fra selvstendig næringsvirksomhet til status som lønnstakere enn hva tilfellet er hos menn. Det samme gjelder for overgang til utdanning og ut av arbeidsstyrken, mens menn viser størst avgang til annen selvstendig næringsvirksomhet, til arbeidsledighet samt større avgang på grunn av utflytting, utvandring og død. Med hensyn til nasjonalitet er den største avgangen til lønnstakere og til annen selvstendig næringsvirksomhet å finne blant norske statsborgere. Avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet til utdanning, til arbeidsledighet, til gruppen utenfor arbeidsstyrken samt avgang på grunn av innenlandsk utflytting, utvandring og død er størst hos ikke-norske statsborgere, og da spesielt hos ikke-vestlige statsborgere. Se Stambøl (2007) for en nærmere dokumentasjon.

Mobilitet til og fra selvstendig næringsvirksomhet i et regionalt perspektiv

Tilbøyeligheten til å starte opp som selvstendig næringsdrivende kan være større i mindre og mer perifere regioner enn i sentrale og urbaniserte regioner. Færre muligheter for lønnet arbeide kan være en forklarende

Figur 6. Avgang fra selvstendig næringsvirksomhet med og uten primærnæringene 1997-1998 og 2002-2003 etter statusgrupper og regiontyper. Prosent av total avgang i 1997 og 2002

faktor ved at arbeidsmarkedsmulighetene påvirker sannsynligheten for å starte opp som selvstendig næringsdrivende. På tilsvarende måte kan selvstendig næringsvirksomhet virke som et fordelaktig alternativ for den mer marginale delen av arbeidskraften. En kan derfor forvente hyppigere overganger mellom selvstendig næringsvirksomhet, lønnet arbeide som arbeidstaker og arbeidsledighet i mer perifere regioner sammenliknet med de større og mer sammensatte arbeidsmarkedene, der mulighetene til mer variert og permanent lønnsarbeide er større.

For å undersøke om det er slik, ser vi nærmere på hvordan overganger til og fra selvstendig næringsvirksomhet henger sammen med noen utvalgte regionale kjennetegn. Vi har her valgt noen få, men sentrale variable, som kan beskrive den regionaløkonomiske situasjonen med hensyn til både aktivitetsnivået på arbeidsmarkedet og til utviklingen i sysselsettingen. Som nivåvariable har vi valgt raten på den regionale

arbeidsledigheten, på den totale yrkesdeltakelsen og på yrkesdeltakelsen for lønnstakere. I tillegg har vi målt sammenhengen ved hjelp av regionale endringsvariable for sysselsettingen totalt og for endringer i antall lønnstakere.

Analysen er foretatt på grunnlag av en regional inndeling i 90 økonomiske regioner. Estimeringene er foretatt totalt for alle personer under ett, samt splittet opp etter kjønn, tre aldersgrupper, tre utdanningsgrupper og i fire grupper etter personenes statsborgerskap. Estimeringene er foretatt partielt, med mobiliteten for hver av persongruppene som avhengig variabel, og for hvert av de regionale kjennetegnene som er benyttet som uavhengige forklarende variable.

Resultatene av sammenhengen mellom rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet og de regionale forklaringsvariablene er gitt i tabell 1 for årene 1997-1998 og tabell 2 for perioden 2002-2003.

Tabell 1. Sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å starte selvstendig næringsvirksomhet utenom primærnæringene og en del kjennetegn ved regionene fra 1997 til 1998. (Estimeringene er basert på 90 regioner)

	Regionale nivåvariable			Regionale endringsvariable	
	Arbeidsledighet: Rate	Yrkesdeltaking: Totalt	Yrkesdeltaking: Lønnstakere	Endring i sysselsetting Totalt	Endring i antall lønnstakere
Totalt	0,973 (3,88***)	-0,242 (-2,08**)	-0,199 (-2,17**)	-0,465 (1,78*)	-0,613 (-2,44**)
Kjønn:					
Menn	1,084 (3,65***)	-0,360 (-2,68***)	-0,330 (-3,15***)	-0,810 (-2,69***)	-0,941 (-3,26***)
Kvinner	0,712 (2,04**)	0,016 (0,10)	0,091 (0,74)	0,238 (0,68)	0,054 (0,16)
Alder:					
16-34 år	1,633 (3,08***)	-0,577 (-2,40**)	-0,205 (-1,05)	-0,096 (-0,17)	-0,323 (-0,59)
35-54 år	1,157 (4,90***)	-0,231 (-2,02**)	-0,209 (-2,33**)	-0,688 (-2,73***)	-0,766 (-3,21***)
55-74 år	0,168 (0,44)	-0,176 (-1,05)	-0,308 (-2,39**)	-0,554 (-1,49)	-0,746 (-2,08**)
Utdanning:					
Lav utdanning	0,588 (1,44)	-0,042 (-0,23)	-0,138 (-0,97)	-0,240 (-0,59)	-0,373 (-0,95)
Middels utdanning	1,203 (4,22***)	-0,375 (-2,87***)	-0,319 (-3,10***)	-0,688 (-2,30**)	-0,820 (-2,86***)
Høy utdanning	0,986 (2,08**)	-0,211 (-1,00)	-0,093 (-0,55)	-0,601 (-1,27)	-0,760 (-1,66*)
Statsborgerskap:					
Norsk	0,933 (3,76***)	-0,231 (-2,02**)	-0,193 (-2,13**)	-0,477 (-1,85*)	-0,620 (-2,51**)
Øvrig nordisk	0,748 (0,43)	-0,904 (-1,19)	-1,907 (-3,30***)	-4,544 (-2,61**)	-4,695 (-2,82***)
Øvrig vestlig	2,512 (1,17)	-1,606 (-1,90*)	-1,340 (-2,05**)	-2,769 (-1,37)	-2,511 (-1,29)
Ikke-vestlig	3,382 (1,22)	-1,863 (-1,75*)	-2,543 (-3,30***)	-4,873 (-1,70*)	-4,253 (-1,53)

Signifikansnivå: 99% ***, 95% **, 90% * (T-verdier er gitt i parentes)

Tabell 1 viser hovedsakelig positiv og signifikant sammenheng mellom det å gå inn i selvstendig næringsvirksomhet og nivået på arbeidsledigheten. Disse resultatene gir støtte til hypotesen om at det kan være noe større insentiv til å starte selvstendig næringsvirksomhet når sysselsettingsmulighetene for øvrig er svake, som her målt ved relativt høyere arbeidsledighet. Resultatene viser overveiende negativ sammenheng mellom tilbøyeligheten til å gå inn i selvstendig næringsvirksomhet og yrkesdeltakelsen både totalt og for lønnstakere. Disse resultatene gir også støtte til hypotesen om at det kan være noe større insentiv til å starte selvstendig næringsvirksomhet der hvor sysselsettingsmulighetene er noe svakere, her målt gjennom forskjeller i det regionale nivået på yrkesdeltakelsen.

Når vi går til analysene med regionale forklaringsvariable basert på endringer, blir sammenhengen mellom det å gå inn i selvstendig næringsvirksomhet og endringer i sysselsettingen totalt og for lønnstakere hovedsakelig negativ, og noe mer negativ for endring i antall lønnstakere enn for endring i sysselsettingen totalt. Dette styrker hypotesen om at tilbøyeligheten til å starte selvstendig næringsvirksomhet i regionene

øker når andre jobbmuligheter i regionene utvikler seg relativt svakere, og da spesielt for lønnet arbeide.

Vi ser videre at tilbøyeligheten til å starte selvstendig næringsvirksomhet når arbeidsmarkedet er relativt svakere er mer fremtredende hos menn enn hos kvinner, mest fremtredende i den midterste aldersgruppen og den mellomste utdanningsgruppen, og noe mer signifikant hos norske enn hos utenlandske statsborgere.

I tabell 2 analyseres tilgangsratene i perioden 2002-2003. Sammenhengen mellom tilgangsratene og nivået på den regionale arbeidsledigheten er overveiende positiv. Sammenhengen mellom tilgangsraten samlet og arbeidsledigheten er positiv og klart signifikant. Det samme gjelder for menn samlet, mens kvinner også her viser negativ sammenheng, men parameteren er ikke signifikant. Ellers er det signifikante positive sammenhenger mellom tilgang og arbeidsledighet når vi estimerer for den yngste aldersgruppen 16-34 år, for personer med middels utdanning og for norske statsborgere.

Går vi over til sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å starte selvstendig næringsvirksomhet og nivået

Tabell 2. Sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å starte selvstendig næringsvirksomhet utenom primærnæringene og en del kjennetegn ved regionene fra 2002 til 2003. (Estimeringene er basert på 90 regioner)

	Regionale nivåvariable			Regionale endringsvariable	
	Arbeidsledighet: Rate	Yrkesdeltaking: Totalt	Yrkesdeltaking: Lønnstakere	Endring i sysselsetting Totalt	Endring i antall lønnstakere
Totalt	0,521 (2,06***)	-0,087 (-0,10)	0,105 (0,98)	-0,088 (-0,35)	-0,206 (-0,88)
Kjønn:					
Menn	0,860 (3,23***)	-0,201 (-1,71*)	0,076 (0,65)	-0,173 (-0,64)	-0,269 (-1,06)
Kvinner	-0,268 (-0,71)	0,177 (1,11)	0,150 (0,96)	0,058 (0,16)	-0,103 (-0,30)
Alder:					
16-34 år	1,272 (2,13**)	-0,306 (-1,19)	0,124 (0,49)	0,552 (0,94)	0,357 (0,64)
35-54 år	0,363 (1,31)	-0,084 (-0,71)	0,116 (1,01)	-0,379 (-1,42)	-0,428 (-1,71*)
55-74 år	0,050 (0,16)	-0,013 (-0,09)	-0,067 (-0,49)	0,045 (0,14)	-0,156 (-0,53)
Utdanning:					
Lav utdanning	0,424 (0,97)	-0,128 (-0,69)	-0,006 (-0,03)	-0,239 (-0,56)	-0,311 (-0,78)
Middels utdanning	0,735 (2,89**)	-0,233 (-2,11**)	0,011 (0,09)	0,059 (0,23)	-0,033 (-0,14)
Høy utdanning	-0,083 (-0,15)	0,249 (1,06)	0,009 (0,04)	-0,452 (-0,79)	-0,683 (-1,37)
Statsborgerskap:					
Norsk	0,534 (2,16**)	-0,114 (-1,07)	0,067 (0,64)	-0,049 (-0,20)	-0,168 (-0,73)
Øvrig nordisk	-0,339 (-0,18)	-0,441 (-0,55)	-1,603 (-2,14**)	-3,288 (-1,58)	-3,242 (-1,70*)
Øvrig vestlig	-0,881 (-0,52)	0,442 (0,65)	-0,150 (-0,22)	-0,260 (-0,14)	-0,286 (-0,57)
Ikke-vestlig	-4,868 (-2,10**)	0,856 (0,81)	-0,641 (-0,65)	-0,589 (-0,23)	-0,799 (-0,33)

Signifikansnivå: 99% ***, 95% **, 90% * (T-verdier er gitt i parentes)

på yrkesdeltakelsen, så er det en tendens til negativ sammenheng. Men kun to av parametrene er signifikante, for menn samlet og for personer med middels utdanning. Måler vi yrkesdeltakelsen kun for lønnstakere, så er parametrene veldig svake. Den eneste signifikante parameteren viser negativ sammenheng, og er observert for øvrige nordiske statsborgere.

Går vi over til endringsvariablene for sysselsettingen totalt og for lønnstakere, så er det en klar tendens til negative sammenhenger. Riktignok er ingen av parametrene for endringer i sysselsettingen totalt signifikante, men den negative sammenhengen øker gjennomgående i styrke når vi går over til endringene for kun lønnstakere.

Flere av estimeringsresultatene i tabell 2 er i samsvar med hypotesen om at tilbøyeligheten til å starte selvstendig næringsvirksomhet kan være noe større i regioner som viser relativt svakere utvikling i sysselsettingen. Hypotesen blir imidlertid ikke like godt bekreftet i perioden 2002-2003 som det vi fant for resultatene i perioden 1997-1998.

Det er viktig å huske at i årene 1997-1998 var det en meget sterk vekst i sysselsettingen, og da spesielt for lønnstakere, mens årene 2002-2003 representerer en klart svakere utvikling på arbeidsmarkedet. Dette gir seg også utslag i variasjonene mellom de regionale arbeidsmarkedene, og flere av de sentrale regionene opplever også nedgang i sysselsettingen. Dette gir seg utslag i mulighetene til å starte selvstendig næringsvirksomhet, som blir klart forskjellig fra i vekstårene 1997 og 1998. Men også i den siste perioden gir tendensen til positiv sammenheng mellom tilgangsratene til selvstendig næringsvirksomhet og de regionale arbeidsledighetsratene og tendensen til negativ sammenheng mellom tilgangsratene og endringene i sysselsettingen støtte til vår hovedhypotese over. Resultatene viser at det er tilbøyeligheten til å gå inn i selvstendig næringsvirksomhet blant menn som er mest i samsvar med denne hypotesen, mens sammenhengen er klart svakere for kvinner.

I tabellene 3 og 4 vises tilsvarende resultater for sammenhengen mellom *avgang* fra selvstendig næringsvirksomhet og de samme utvalgte kjennetegnene ved regionene.

Tabell 3. Sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet utenom primærnæringene og en del kjennetegn ved regionene fra 1997 til 1998. (Estimeringene er basert på 90 regioner)

	Regionale nivåvariable			Regionale endringsvariable	
	Arbeidsledighet: Rate	Yrkesdeltaking: Totalt	Yrkesdeltaking: Lønnstakere	Endring i sysselsetting Totalt	Endring i antall lønnstakere
Totalt	0,902 (4,91***)	-0,207 (-2,06**)	-0,010 (-0,12)	-0,613 (-2,65***)	-0,495 (-2,17**)
Kjønn:					
Menn	0,987 (4,81***)	-0,244 (-2,20**)	-0,027 (-0,29)	-0,632 (-2,45**)	-0,514 (-2,02**)
Kvinner	0,692 (2,90***)	-0,118 (-0,96)	0,032 (0,32)	-0,643 (-2,29**)	-0,520 (-1,88*)
Alder:					
16-34 år	1,637 (4,26***)	-0,291 (-1,41)	0,072 (0,42)	-0,872 (-1,82*)	-0,811 (-1,73*)
35-54 år	0,917 (4,43***)	-0,211 (-1,90*)	-0,015 (-0,16)	-0,298 (-1,13)	-0,183 (-0,71)
55-74 år	0,341 (1,13)	-0,194 (-1,30)	-0,088 (-0,72)	-0,977 (-2,92***)	-0,836 (-2,53**)
Utdanning:					
Lav utdanning	0,148 (0,51)	-0,021 (-0,15)	0,049 (0,42)	-0,707 (-2,15**)	-0,603 (-1,87*)
Middels utdanning	1,245 (6,36***)	-0,286 (-2,53**)	-0,057 (-0,60)	-0,594 (-2,23**)	-0,452 (-1,72*)
Høy utdanning	0,835 (2,07**)	-0,204 (-1,01)	-0,014 (-0,09)	-1,097 (-2,37**)	-0,971 (-2,14**)
Statsborgerskap:					
Norsk	0,887 (4,84***)	-0,199 (-2,00**)	-0,009 (-0,10)	-0,613 (-2,67***)	-0,489 (-2,15**)
Øvrig nordisk	0,378 (0,28)	-0,560 (-0,81)	-1,505 (-2,85***)	-4,034 (-2,60**)	-3,601 (-2,39**)
Øvrig vestlig	0,673 (0,30)	-0,882 (-0,95)	-1,042 (-1,36)	-3,441 (-1,41)	-3,879 (-1,65*)
Ikke-vestlig	5,788 (2,41**)	-2,531 (-1,93*)	-3,344 (-2,85***)	-4,738 (-1,38)	-5,058 (-1,54)

Signifikansnivå: 99% ***, 95% **, 90% * (T-verdier er gitt i parentes)

Tabell 3 viser hovedsakelig en positiv sammenheng mellom det å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet og nivået på arbeidsledigheten i årene 1997-1998. Dette gir en klar indikasjon på at det er vanskeligere å opprettholde sin selvstendige næringsvirksomhet i regioner med relativt høyere arbeidsledighet. Sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet og den totale yrkesdeltakelsen i regionene er derimot for det meste negativ. Disse resultatene er konsistente med at det er større sannsynlighet for å kunne opprettholde selvstendig næringsvirksomhet der hvor yrkesdeltakelsen samlet sett er høyest. Når vi derimot spesifiserer yrkesdeltakelsen ved å måle den kun for antall lønnstakere, så blir sammenhengen klart svakere, men dog mest negativ, spesielt for innvandrere.

Når tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet testes mot endringsvariable for sysselsettingen totalt og for endringer i antall lønnstakere, så er tendensen til negativ sammenheng klar. Tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet er med andre ord større der hvor sysselsettingsutviklingen er svakest.

Tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet når arbeidsmarkedet er relativt svakere er også her mer fremtredende hos menn enn hos kvinner, og noe mer signifikant hos norske enn hos utenlandske statsborgere.

I tabell 4 vises de samme estimatene for mobilitet fra selvstendig næringsvirksomhet i perioden 2002-2003. Sammenhengen mellom tilbøyelighet til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet og nivået på arbeidsledigheten er også her gjennomgående positiv, og de fleste av parametrene er signifikante. Hypotesen om at høyere arbeidsledighet gir større sannsynlighet for å gi opp sin selvstendig næringsvirksomhet synes klart å være tilfelle også nå.

På tilsvarende måte som i resultatene fra 1997-1998 blir også nå sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet og regionenes totale yrkesdeltakelse gjennomgående negativ og en del av parametrene er signifikante. Dette gjelder totalt, for menn samlet, for personer med middels utdanning og for norske statsborgere. Sammenhengen mellom avgangsratene og yrkesdeltakelsen blant lønnstakere

Tabell 4. Sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet utenom primærnæringene og en del kjennetegn ved regionene fra 2002 til 2003. (Estimeringene er basert på 90 regioner)

	Regionale nivåvariable			Regionale endringsvariable	
	Arbeidsledighet: Rate	Yrkesdeltaking: Totalt	Yrkesdeltaking: Lønnstakere	Endring i sysselsetting Totalt	Endring i antall lønnstakere
Totalt	0,787 (3,14***)	-0,196 (-1,82*)	-0,029 (-0,29)	-0,045 (-0,18)	0,122 (0,51)
Kjønn:					
Menn	0,740 (2,65***)	-0,211 (-1,78*)	-0,011 (-0,10)	0,016 (0,06)	0,187 (0,71)
Kvinner	0,790 (2,22**)	-0,106 (-0,70)	-0,027 (-0,19)	-0,254 (-0,72)	-0,105 (-0,32)
Alder:					
16-34 år	1,297 (2,21**)	-0,391 (-1,58)	-0,052 (-0,23)	0,628 (1,09)	0,930 (1,73*)
35-54 år	0,675 (2,55**)	-0,171 (-1,52)	0,005 (0,05)	-0,280 (-1,07)	-0,123 (-0,50)
55-74 år:	0,604 (2,23**)	-0,169 (-1,48)	-0,125 (-1,20)	0,032 (0,12)	0,156 (0,62)
Utdanning:					
Lav utdanning	1,067 (2,43**)	-0,210 (-1,12)	-0,097 (-0,57)	0,049 (0,11)	0,233 (0,57)
Middels utdanning	0,713 (2,61**)	-0,236 (-2,05**)	-0,062 (-0,58)	-0,092 (-0,34)	0,079 (0,31)
Høy utdanning	0,627 (1,13)	-0,059 (-0,25)	0,045 (0,21)	-0,182 (-0,34)	-0,057 (-0,11)
Statsborgerskap:					
Norsk	0,711 (2,91***)	-0,195 (-1,87*)	-0,040 (-0,42)	0,062 (0,25)	0,216 (0,94)
Øvrig nordisk	2,247 (1,16)	-0,649 (-0,78)	-1,454 (-1,95*)	-2,113 (-0,98)	-1,529 (-0,75)
Øvrig vestlig	3,830 (2,10**)	-0,806 (-1,13)	-1,323 (-1,93*)	-5,407 (-2,74***)	-4,367 (-2,37**)
Ikke-vestlig	0,322 (0,10)	-0,503 (-0,41)	-1,491 (-1,31)	-5,412 (-1,49)	-4,769 (-1,43)

Signifikansnivå: 99% ***, 95% **, 90% * (T-verdier er gitt i parentes)

er også for det meste negativ, men det er kun parametrene for øvrig nordiske og øvrige vestlige statsborgere som er signifikant negative. Resultatene gir likevel en indikasjon på at det er vanskeligere å opprettholde sin selvstendige næringsvirksomhet i regioner med lavere yrkesdeltakelse.

Når vi går til analysene med forklaringsvariablene basert på endringer, er det en viss tendens til negative sammenhenger, men tendensen er mindre klar enn de tilsvarende resultater vi fant for perioden 1997-1998 i tabell 3. De eneste parametre som nå er signifikant negative er å finne hos øvrig vestlige statsborgere. At den observerte negative sammenheng mellom avgang fra selvstendig næringsvirksomhet og sysselsettingsendring nå synes å være mindre tilstede, kan ha sammenheng med den svake sysselsettingsutviklingen i årene 2002-2003, med stagnasjon og nedgang i sysselsettingen også i mer sentrale regioner.

I Stambøl (2007) er samtlige estimeringer også foretatt etter næringsgrupper. Det er først og fremst bygg og anlegg og delvis helse- og sosialsektoren som følger hovedtrenden med hensyn til hypotesene for rekrut-

tering til selvstendig næringsvirksomhet. For avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet er det også bygg og anlegg som følger hovedhypotesen klartest, men også i helse- og sosialtjenester, industrinæringene og transport er denne tendensen klart tilstede.

Oppsummering

Det er klart flere menn enn kvinner blant selvstendig næringsdrivende, mens utdanningsnivået er lavere og alderen høyere enn i sysselsettingen totalt. Kvinner har større tilbøyelighet til både å gå inn i og ut av selvstendig næringsvirksomhet enn menn. De fleste selvstendige næringsdrivende finnes i sentrale regioner, men betydningen av selvstendig næringsvirksomhet, målt som andel av total sysselsetting, er noe større i mellomstore og perifere regioner. Den årlige rekrutteringen utgjør mellom en fjerdedel og en femtedel av totalt antall selvstendige og den største rekrutteringen stammer fra gruppen lønnstakere og personer utenfor arbeidsstyrken. Avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet omfatter årlig om lag en femtedel av totalt antall selvstendige, der de fleste ender opp som lønnstakere eller går ut av arbeidsstyrken.

Resultatene viser en positiv sammenheng mellom rekruttering til selvstendig næringsvirksomhet og arbeidsledigheten, og negativ sammenheng med yrkesdeltakelsen både totalt og for lønnstakere. Sammenhengen mellom det å gå inn i selvstendig næringsvirksomhet og endringer i sysselsettingen totalt og for lønnstakere er også hovedsakelig negativ.

På den annen side viser resultatene overveiende positiv sammenheng mellom det å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet og arbeidsledigheten, mens sammenhengen med hensyn til den totale yrkesdeltakelsen i regionene for det meste er negativ. Det samme gjelder til en viss grad når yrkesdeltakelsen måles kun for lønnstakere. Når tilbøyeligheten til å gå ut av selvstendig næringsvirksomhet testes mot endringer i sysselsettingen totalt og for endringer i antall lønnstakere, så er hovedtendensen til negativ sammenheng klar, spesielt i perioden på 1990-tallet.

Resultatene bidrar til å støtte hypotesen om at tilbøyeligheten til å starte som selvstendig næringsdrivende er noe større når andre sysselsettingsmuligheter er svake. Men på den annen side er det vanskeligere å opprettholde sin selvstendige virksomhet der arbeidsledigheten er relativt høyere og økonomien relativt svak. Disse sammenhengene synes å være klart sterkere i oppgangsperioden på slutten av 1990-tallet enn i årene 2002-2003 med svakere økonomisk utvikling, og klart sterkere for menn enn for kvinner.

Referanser

Hustoft A. G., H. Hartvedt, E. Nymoer, M. Stålnacke og H. Utne (1999): *Standard for økonomiske regioner*, Rapporter 1999/6, Statistisk sentralbyrå.

Persson, L.O. (Red.), I.R. Edvardsson, E.Heikkilä, M.Johansson, S.Korkalainen, T.D.Schmidt og L.S. Stambøl (2004): *Economic renewal and demographic change. An evaluation of local labour market performance in the Nordic countries*. Report 2004:8, Nordregio, Stockholm.

Stambøl, L.S. (2005): *Urban and regional labour market mobility in Norway*. Sosiale og økonomiske studier 110, Statistisk sentralbyrå.

Stambøl, L.S. (2007): *Regional dynamikk i selvstendig næringsvirksomhet i Norge - Basert på tverrsnittsanalyser av arbeidsmarkedsmobilitet*. Rapporter 2007/35, Statistisk sentralbyrå.